

УДК 94(477.83/.86):271.4(477)

МИРОСЛАВ ЛУЦАК: СТЕЖКАМИ ДОЛІ СТАНИСЛАВІВСЬКОГО СЕМІНАРИСТА

Олександр КОЛОМИЙЧУК

Івано-Франківський обласний музей визвольної боротьби ім. С. Бандери, музей МК «Дем'янів Лаз», вул. Дем'янів Лаз, 20, 76000, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: kolsasha7@gmail.com

Михайло КАЧУРАК

Івано-Франківський приватний НВК «Католицька загальноосвітня школа II-III ступенів-гімназія св. Василя Великого», вул. Шевченка, 11, 76000, м.

Івано-Франківськ, Україна

e-mail: myhaijo228@gmail.com

Михайло ДИДИК

Івано-Франківський приватний НВК «Католицька загальноосвітня школа II-III ступенів-гімназія св. Василя Великого», вул. Шевченка, 11, 76000, м.

Івано-Франківськ, Україна

e-mail: tixas200476@gmail.com

Дмитро МУЛЬТАН

Івано-Франківський приватний НВК «Католицька загальноосвітня школа II-III ступенів-гімназія св. Василя Великого», вул. Шевченка, 11, 76000, м.

Івано-Франківськ, Україна

e-mail: Dima.Multan03@gmail.com

У статті висвітлено та проаналізовано основні етапи життєвого шляху Мирослава Луцака – випускника Станіславівської духовної семінарії, працівника української кооперації та товаровознавця, людини, чії мрії про богопокликане життя раптово обірвались із приходом в Східну Галичину радянських військ. На основі архівних джерельних матеріалів, свідчень очевидців, спеціалізованої наукової літератури та публіцистики розкрито головні події із життя згаданої особистості в дитячому, юнацькому та зрілому віці. Основну увагу звернено на період 1939-1941 рр., коли радянська окупація Станіславова принесла доленосні події в житті Мирослава Луцака, що в підсумку призвели до його загибелі. На основі матеріалів із сфабрикованої архівної кримінальної справи, відкритої на ім'я Мирослава Луцака, а також свідчень родичів загиблого, з'ясовано обставини арешту та хід слідства в його справі. Репресії радянського тоталітарного режиму розглядаються авторами як ключові причини розбитих мрій досліджуваної постаті, що на початку німецько-радянської війни була знищена на околиці рідного міста в урочищі Дем'янів Лаз.

***Ключові слова:** Мирослав Луцак, кооперація, радянська окупація, Східна Галичина, НКВС, кримінальна справа.*

The main stages of the life of Myroslav Lusachak were revealed and analysed in the article. Myroslav Lusachak was a graduate of the Stanislaviv Theological Seminary, worked as an employee of the Ukrainian cooperative and a merchant, a man whose dreams about priesthood life were suddenly interrupted during Soviet intervention in Eastern Galicia. Based on archival sources, witness stories, specific scientific literature and journalism issues the main

events of the life of the mentioned personality in childhood, adolescence and adulthood were revealed.

When Myroslav finished school, he began to work at the railway station together with his father and elder brother. All that time Myroslav's parents were instilling a great love for God to him. In 1930-1931 he served in the Polish army. A few years later Myroslav Lusach started to work in the Ukrainian cooperative organization, and in 1939 he worked as a seller in «Maslosoyuz». In the same year Myroslav Lusach graduated the Stanislaviv Seminary and wanted to become a priest.

The main attention is paid to period 1939-1941, when Soviet occupation of Stanislaviv caused fateful events in the life of Myroslav Lusach and led finally to his death. From September 1939 to June 1941 he worked at the Universal freight base Oblspozhyvspilka in Stanislaviv. In June 1941 when Myroslav Lusach was returning home from the church, he was arrested by the Soviet NKVD and imprisoned in the Stanislaviv prison. Myroslav disappeared without a trace after his arrest, and his relatives searched for him for many years. Only in October 1989 during the archeological excavations of Demianiv Laz close to Ivano-Frankivsk the documents of Myroslav Lusach were found. Repressions of the Soviet totalitarian regime against people and Church are considered by the authors of this article as the main reasons of the destroyed dreams of the researched person.

Key words: *Myroslav Lushchak, cooperative, Soviet occupation, Eastern Galicia, NKVD, criminal case.*

Радяннізація Східної Галичини у вересні 1939 р. ознаменувала початок абсолютно іншого по своїй суті періоду, аніж це було в часи польського панування в краї. Радянська історіографія нарекла його «золотим вереснем», апелюючи до початку нової, «золотої» доби в історії місцевих мешканців. Однак «золоті» надії дуже швидко розвіялись. Від цього моменту буденного характеру для населення Східної Галичини набули гострий дефіцит, великі черги, зростання податкового тиску та грабунки місцевого населення. Апогеєм згаданих процесів стали переслідування та масові репресії, що огорнули різні верстви населення, однак в найбільшій мірі відбилися на заможних, інтелігенції та духовенстві. Останнє було особливо небезпечним для новопроголошеного режиму, адже, володіючи значним впливом на маси, претендувало на ту нішу, що її мала посісти в суспільному житті нова влада. Коріння непримиренного ставлення комуністичної влади до церкви та духовенства крилось також в її ідеологічній атеїстичній сутності, що розглядало релігію як «прояв духовного поневолення народу» та «агента польської дефензиви»¹.

Одним із жертв кривавого «золотого вересня» на теренах тодішнього Станиславова стала особа на ім'я Мирослав Лушак – глибокорелігійна людина, чия любов до Бога була прищеплена ще батьками в дитячих літах. Тоді ж в дитячих або вже юних роках в Мирослава Лушача зародилася мрія стати священником. Серйозним кроком на шляху до богопокликаного життя був вступ до Станиславівської духовної семінарії, яку Мирослав закінчив у

---

¹ Чумаченко Т. Прагматика й ідеологія: один епізод радянської церковної політики // Людина і світ. 1997. № 9. С. 14; Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська Держава (1939 – 1950) / За ред. О. Турія. Львів, 2005. С. 29.

1939 р. Здавалось, реалізація заповітної мрії зовсім близько. Однак 18 вересня 1941 р. до міста прийшли «совєти»...²

Особистість Мирослава Луцка досі залишається маловідомою для громадськості і, зокрема, мешканців міста Івано-Франківська (колишнього Станіславова). Так само історія життя цієї персоналії малодосліджена в історичній літературі. Відомості про М. Луцка зводяться до публікацій публіцистичного характеру М. Фреїка³, поконференційної статті О. Романів⁴, а також поодиноких згадок про нього в працях краєзнавців та істориків⁵. Втім, вказана особистість потребує значно більшої уваги, хоча б в силу того, що його життя припало на три різні періоди в історії Станіславова та відповідно Східної Галичини: австро-угорський, польський та радянський.

Досліджуючи постать Мирослава Луцка, автори ставлять собі за мету якомога повніше та докладніше проаналізувати життєпис цієї особистості на фоні тих суспільно-політичних та церковно-релігійних процесів, що були притаманні для польського та радянського історичних періодів, на які головним чином і припало життя згаданої особистості. Для вирішення поставленої мети автори ставлять за завдання виокремити основні віхи життєвого шляху Мирослава Луцка, з'ясувати значення кожного з них для творчої та професійної самореалізації цієї особистості, а також детально простежити та проаналізувати арешт Мирослава Луцка із подальшими допитами в застінках Станіславського УНКВС в період «першої» радянської окупації Східної Галичини.

Мирослав Луцак народився у 1907 р. Його батько – Микола Олександрович Луцак – був працівником залізниці в тодішньому Станіславові, теперішньому Івано-Франківську, походив родом з містечка Лисець (сучасне селище Лисець Тисменицького району)⁶. Батько Мирослава був достатньо заможною людиною, адже утримував 6 дітей. Мати – Софія Кирилівна Луцак (Петраш) на момент арешту сина Мирослава була домогосподаркою, проживала в передмісті Станіславова Княгинині на вул. Церковній 21⁷.

Згідно матеріалів кримінальної справи № 61238 (1349 П), відкритої на ім'я Мацькевич Володимири

М. Луцак у військовій формі польського жовніра. Із домашнього архіву племінниці Мирослава Остап'юк (Луцак) О. Т.

² Андрухів І., Француз А. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939–1959. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. С. 15.

³ Фреїк М. Розстріляна мрія Мирослава Луцка // Галичина. 2015. 22 січня. С. 15; Фреїк М. Розстріляна мрія // Галицька просвіта. № 17–18. 2013. 25 квітня – 2 травня. С. 4.

⁴ Романів О. Жертви репресій на Прикарпатті: особистості і долі // Комуністичні репресії на Прикарпатті в 1939–1941 роках: Всеукраїнська наукова конференція (10 жовтня 2009 р.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. С. 136–137.

⁵ Круцик Р. Дем'янів Лаз. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. С.99; Арсенич П. Галичани – жертви більшовицького режиму. Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2006. С. 22.

⁶ Там само. Арк. 12

⁷ Там само.

Андріївни та Луцака Мирослава Миколайовича в червні 1941 р., в сім'ї Луцак було п'ятеро дітей: сини Степан, 1903 р. н., наприкінці 30-х рр. ХХ ст. працював разом з батьком на залізниці; власне, Мирослав, наймолодший син Тадей (Роман), 1919 р. н., із приходом радянської влади був мобілізований до лав РСЧА (Червоної армії), службу відбував у танкових військах; доньки – Розалія, у шлюбі Пищук, 1902 р. н., та Іванна, в шлюбі Фіглюс, 1917 р. н.⁸ Натомість, згідно свідчень сучасника, а саме двоюрідного брата Мирослава Володимира Івановича Петраша, в родині була ще шоста дитина – донька Мирослава (молодша), що працювала касиром на залізничному вокзалі Станиславова. В 1940 р. вона важко захворіла і померла в одній із лікарень міста⁹.

До початкової школи Мирослав ходив у Княгинині, а пізніше – до школи при залізниці (зараз Івано-Франківська ЗОШ №16). Згідно відомостей із матеріалів кримінальної справи, Мирослав Луцак не навчався в старшій школі, і здобув неповну середню освіту¹⁰. По закінченні школи, як батько і старший брат пішов працювати на залізницю. Мирослава виховували в добрих християнських традиціях, прищеплюючи любов до Бога та Греко-Католицької Церкви. Тому не дивно, що вже з ранніх літ Мирослав розмірковував про богопокликане життя¹¹.

У 1930 р. Мирослава мобілізували до лав польської армії, де він служив до 1931 р. і отримав звання молодшого командира¹². Після повернення із війська Мирослав за версією М. Фреїка пішов працювати до батька на залізницю повторно¹³. Проте в другій половині 1930-х р. Мирослав Луцак вже активно працює на ділянці української крайової кооперації. У 1936 р. Мирослав бере

Посередині в нижньому ряді – М. Луцак, у верхньому ряді третя зліва – С. Томин. Ймовірно 22.04.1939 р. Із домашнього архіву племінниці Мирослава Остап'юк (Луцак) О. Т. Передано працівниками МК «Дем'янів Лаз».

⁸ Там само.

⁹ Свідчення Петраша Володимира Івановича, 1932 р. н. Народився в м. Станиславіві (сучасний Івано-Франківськ). Освіта вища, інженерно-технічна (Одеський інститут зв'язку). Працював на посадах начальника цеху РТС (Ретрансляційна телевізійна станція) в м. Івано-Франківську, начальника лабораторії Івано-Франківського телецентру. Проживає за адресою: м. Івано-Франківськ, вул. Пулюя 14/23. Записано Мультаном Д., Дидиком М. та Коломийчуком О. 14. 02. 2020 р. в Івано-Франківському приватному НВК «Католицька загальноосвітня школа II-III ступенів-гімназія св. Василя Великого» в м. Івано-Франківську.

¹⁰ Архів Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області (далі Архів УСБУ ІФО). Дело № 61238 по обвиненію Мацкевич Владимиру Андреевну, Луцак Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П. Арк. 12 зв.

¹¹ Фреїк М. Розстріляна мрія Мирослава Луцака // Галичина. 2015. 22 січня. С. 15.

¹² Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвиненію Мацкевич... Арк. 12 зв.

¹³ Фреїк М. Зазнач. твір. С. 15.

участь в конференції дирекції та працівників окружного Союзу Кооператив в Станиславові¹⁴ (див. дод. А). Свою працю в сфері української споживчої кооперації на теренах Польщі М. Лушак, ймовірно, розпочав у 1934–1935 рр. Напередодні вступу радянських військ у Східну Галичину він займав посаду продавця кооперативу «Маслосоюз»¹⁵.

Саме в цей час Мирослав Лушак вступає до Станиславівської духовної семінарії (підготовка богословів у семінарії в 1925 р. становила 4 роки¹⁶), щоб сповнити свою давню мрію – стати священником. Йому вдалося її закінчити в 1939 р. і попереду Мирослава чекала процедура висвячення спершу в диякони, а пізніше і в священники¹⁷. Цілком можливо, що вже зрілий досвідчений Мирослав (йому тоді було 32 р.) мав не меті перед цим одружитись. На одній із світлин із домашнього архіву нащадків Мирослава поряд із останнім, за словами Володимира Петраша, знаходиться його наречена Євгенія (Гена) Томин, що мешкала неподалік будинку родини Лушак. Після зникнення Мирослава в червні 1941 р. вона виїхала до США, так і не дочекавшись свого коханого¹⁸.

Отож, в багатих планах на життя зустрів 1939 р. Мирослав Лушак. Попереду на нього чекало омріяне покликання та служіння Богу, кохана дівчина, в єдності з якою, напевне, планував створити молоду сім'ю. Однак за іронією долі в цьому ж 1939 р., у вересні з'являється тривожна звістка: на місце республіканській Польщі приходить влада рад СРСР.

Мирослав Лушак фактично впродовж всього періоду господарювання в Станиславові «советів» пропрацював на Універсальній базі облспоживспілки на посаді товарознавця¹⁹ (див. дод. Б). У 1939 р. він став членом Профспілки працівників споживчої кооперації УРСР, а 1 липня 1940 р. отримав свій членський профспілковий квиток № 332422, маючи за спиною 6 років професійного стажу у відповідній сфері²⁰. Також, як видно із його профспілкового квитка, починаючи із травня 1941 р. він уже не вносив свого

Фото М. Лушака із членського профспілкового квитка № 332422. Взято із архіву Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області (далі Архів УСБУ ІФО), Дело № 61238 по обвинению Мацкевич

¹⁴ Життєва сила українського народу на окупованих Польщею землях // Альманах Станиславівської землі, ред. М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. т. II. С. 100.

¹⁵ Арсенич П. Знач. твір. С. 22.

¹⁶ Делятинський Р. Станиславівська духовна семінарія у 1918–1925 роках: етапи повоєнного відновлення та її роль у формуванні духовенства нового типу // Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії ім. Св. Свщмч. Йосафата. Івано-Франківськ, 2007. С. 61.

¹⁷ Фреїк М. Знач. твір. С. 15.

¹⁸ Свідчення Петраша Володимира Івановича, 1932 р. н...

¹⁹ Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Івано-Франківська область: У двох книгах. Книга друга / упор., автор передмови Л. Вардзарук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. С. 67; Круцик Р. Дем'янів Лаз. Геноцид Галичини. К.: Видавничий дім «Простір», 2009. С. 245.

²⁰ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 25.

щомісячного членського внеску до спілки²¹ (див. дод. В). Проте залишався працівником товарної бази. Про це свідчать матеріали із його кримінальної справи²², а також службовий документ, долучений до його справи, в якому Мирослав як товаровознавець Універсальної бази ОСС (облспоживспілки – Авт.) просить калуське підприємство «Електро-метал» надіслати на адресу бази рахунок за 3 тис. т підков, що були виділені для потреб бази ще 30.05.1941 р.²³ (див. дод. Г).

Сфера кооперації, де працював в цей час М. Лушак, із шпальт радянської преси виглядала рятівним явищем у порівнянні із кооперативним рухом Східної Галичини попереднього періоду. «За панування буржуазної Польщі, – писала коломийська районна партійна газета «Червоний прапор» за 15 листопада 1939 р. – всякі приватні купці та посередники-спекулянти скуповуючи по селах Західної України сільські продукти до міста – визискували селян у немилосердний спосіб. Купували в місті за високу ціну, збагачуючись на обмані селян».²⁴ Проте згідно інформації І. Витановича, західноукраїнська кооперація у міжвоєнний період відіграла помітну суспільну роль, зокрема, в справі виховання молоді: «Західно-український кооперативний рух між двома світовими війнами зумів зберегти й корисно спрямувати всю цю численну молодь, яка не з власної вини не змогла закінчити чи мусіла перервати своє навчання. (...) З неї постали цінні кадри сільської й міської фахової інтелігенції, практичної й ідейно-відданої громадській економічній організації, яка дала їм змогу віднайти в ній і власну мету життя, і підставу особистого забезпечення та пошану в громадянстві»²⁵. В когорті тієї молоді, про яку згадував І. Витанович, був також і Мирослав Лушак. Слід підкреслити, що професійні навички у сфері кооперативної роботи зрілий Мирослав Лушак отримав саме завдяки активній участі в українському кооперативному русі 30-х рр. ХХ ст.

Вочевидь, Мирослав Лушак тоді нелегко переживав репресії супроти УГКЦ в радянському Станіславові та на околицях, безпосереднім свідком яких він був. Так звані «визволителі» в ті часи робили все можливе, щоб якомога більше людей відвернути від храму та священників, похитнути віру місцевого люду. Сучасники пригадують, що навіть дорога до храму Божого в період радянської окупації краю часто могла обернутися серйозними переслідуваннями та репресіями. Тому віряни намагались не оглядатись по дорозі до церкви, адже тим самим могли «...стягнути на себе заміт «контреволюціонера» і відповідно переслідування»²⁶. Та й, власне, участь у самих церковних відправах в ті часи давала додаткову підставу репресивним органам брати таких людей на особливий контроль. Один із мешканців с.

²¹ Там само.

²² Там само. Арк. 9, 12 зв.

²³ Там само. Арк. 25.

²⁴ Микитюк М. Пожвавляють кооперативну роботу // Червоний прапор. – Коломия, 1939. 15 листопада. С. 1.

²⁵ Витанович І. Історія кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство Української Кооперації, 1964. С. 329.

²⁶ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. С. 251.

Радча, що знаходилося неподалік м. Станиславова, свідчив, що в період 1939-1941 рр. люди «не сміли до церкви явно заходити», адже за це їм загрожувало вивезення на Сибір²⁷.

Дещо іншою ситуація виглядала в містах, де греко-католицька громада була чисельнішою і мала більш міцний зв'язок із духовними ієрархами відповідної церковно-адміністративної одиниці. Приміром, в Станиславові місцева катедральна церква в період радянської окупації краю проводила урочисті походи з Найсвятішими Тайнами вулицями міста. Компартійні чиновники при цьому не наважувались розігнати такої процесії²⁸.

22 червня 1941 р. Мирослав Луцак як завжди в неділю повертався з церкви додому (в цей час на Станиславщині вже тривали бойові дії німецько-радянської війни, які розпочалися ще вранці²⁹). Було близько полудня. До оселі Луцак прийшли два енкаведисти (працівник КРО Громцев і старший слідчий слідчастини УНКДБ А. М. Золотухін³⁰), яких привів місцевий комуніст єврейського походження Род. Вони обшукали всю територію будинку: підвал, стодолу, стрих (горище – *Авт.*), майстерню. Коли Мирослав підходив до будинку, сусіди попередили, що вдома його шукають. Але дійшли чутки, що це прийшли по нього, щоб, мабуть, забрати до армії, як його молодшого брата Тадея. Останній уже з 1939 р. служив в рядах ЧА. Мирослав (або *Слávко*, як тоді називали його рідні) вирішив на деякий час зайти до будинку своєї нареченої Євгенії Томин, що мешкала навпроти його тітки. Далі, як розповідає двоюрідний брат Мирослава Володимир Петраш, «...він не йде, та й не йде. Але значить ми бігаємо і заходимо і кажемо, що вони тероризують тата і маму і там таке шось страшне. А він каже: «А-а, було-не-було. Заберуть в армію, то заберуть». Вийшов і пішов в напрямку будинку, де проживав. Гебісти вже покидали ті околиці, але тут надійшов Мирослав, якого першим побачив єврей Род, адже він його знав в обличчя, і вказав на нього енкаведистам. Мирослав потрапив прямо їм у руки. Вони перевірили документи, що підтверджували особистість Мирослава і, переконавшись в його особі, арештували³¹.

Однак матеріали кримінальної справи № 61238 містять дещо іншу інформацію стосовно арешту Мирослава Луцака, що не узгоджується із розповіддю сучасника. Ордер на обшук та арешт Мирослава Луцака, виданий Станіславським облуправлінням НКВД, датований 23 червнем 1941 р.³² Санкція на арешт М. Луцака була підписана прокурором на наступний

²⁷ Остапак М. Спогади про большевицько-комуністичних наїздників рр. 1939–1941 // Українське слово. 1942. 7 січня. С. 6.

²⁸ Делятинський Р. Особливості розвитку Станиславівської єпархії УГКЦ на початку Другої світової війни (1939 – 1941 роки) // Україна соборна: Зб. наук. ст. К., 2006. Вип. 4. Т. 2. С. 190.

²⁹ Андрухів І. Події на Станіславщині в перші дні німецько-радянської війни // Краєзнавство. 2011. № 2. С. 56.

³⁰ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 11.

³¹ Свідчення Петраша Володимира Івановича...

³² Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 10.

день, 24 червня 1941 р.³³ 23 червня 1941 р. як дата арешту вказується і в анкеті арештованого, що міститься в цій кримінальній справі³⁴, а також і в протоколі обшуку М. Луцака³⁵. Втім, згідно інформації В. Петраша, Мирослава затримали недільного дня, коли останній повертався із церкви³⁶. А неділя в 1941 р. випадала не на 23, а на 22 червня³⁷. Тому швидше за все Мирослава затримали напередодні, 22 червня, проте в матеріалах його кримінальної справи вказали дату арешту 23 червня, коли було видано відповідний ордер на його арешт, що юридично був санкціонований лише наступного дня.

Після арешту Мирославу Луцаку було висунуто звинувачення в тому, що в жовтні 1940 року він був завербований Маркіяном Припханом до Організації Українських Націоналістів, «повстанческой контрреволюционной организации, ставившей своей целью вооруженную борьбу с Советской властью и создание самостоятельного буржуазного украинского государства»³⁸. Сам М. Припхан, що працював із Мирославом на товарній базі, був схоплений НКВС дещо раніше, ще 23 січня 1941 р. та Станіславським обласним судом був засуджений до розстрілу як один із керівників ОУН³⁹.

Під час обшуку М. Луцака в нього були вилучені паспорт громадянина СРСР 1-НС№550846, військовий квиток та профспілковий квиток № 332422, що підтвержено матеріалами кримінальної справи⁴⁰. Загалом М. Луцак проходив слідство у справі за звинуваченням в «підготовці антирадянського збройного повстання» та «участі в повстанській контрреволюційній організації» (статті 54-2 та 54-11 КК УРСР)⁴¹. Втім, слідчому сержанту держбезпеки Овсієнку, що проводив допит Мирослава, не вдалось довести його причетність до «повстанської контрреволюційної організації», якою вважалося ОУН⁴². Ми теж не володіємо доказами участі М. Луцака в діяльності націоналістичного підпілля на Прикарпатті в період «першої» радянської окупації Східної Галичини.

Ось як виглядав допит М. Луцака, протокол якого міститься в його кримінальній справі:

приміщення Станіславського УНКВС. 25 червня 1941 р. 13 год. 15 хв.

³³ Там само. Арк. 8.

³⁴ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 13 зв.

³⁵ Там само. Арк. 11.

³⁶ Свідчення Петраша Володимира Івановича...

³⁷ Кречетніков А. Загадки 22 червня 1941 р. – Режим доступу: URL:

https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160622_war_22_june_krechetnikov_yg (дата звернення: 22.02.2020 р.).

³⁸ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 8.

³⁹ Реабілітовані історією...С. 359.

⁴⁰ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 11.

⁴¹ Там само. Арк. 9.

⁴² Там само. Арк. 14.

Слідчий: «Вы арестованы как участник контрреволюционной организации «ОУН». Расскажите следствию кем и когда Вы были завербованы в последнюю»

М. Л.: «В организацию «ОУН» меня никто не вербовал. О ней я ничего не знаю».

Слідчий: «К каким националистическим партиям и организациям вы принадлежали за б. Польши».

М. Л.: «Как за б. Польши так и в настоящее время я ни к каким партиям и организациям не принадлежал».

Слідчий: «Вы являетесь участником «ОУН». Следствие предлагает говорить правдиво о Вашей контрреволюционной националистической деятельности?»

М. Л.: «Я категорически отрицаю. Членом «ОУН» я никогда не состоял и не состою...».

«Допрос прерван в 16 часов 25/VI.41 г.»⁴³

Як помічаємо із вміщених вище матеріалів, допит Мирослава тривав трохи менше трьох годин. При цьому до арештованого було поставлено всього три запитання. Це свідчить лише про одне: допит супроводжувався тортурами щодо затриманого.

Після арешту Мирослава більше ніхто не бачив. Родина, не знаючи, де знаходиться їхній син, зверталася навіть до ворожок⁴⁴. Подібна невідомість була характерним явищем для суспільного життя тодішнього радянського часу. Так, один із сучасників в газетній публікації «Тюремна культура в СРСР» («Українське слово», 29 липня 1941 р) писав: «Часто двома цілими місяцями ніхто й не знає, що сталося з котримось членом родини, а на запит батька, матері чи дружини чекістське ославлене НКВД не почувалося до обов'язку навіть слова відповісти!...»⁴⁵.

Запити про долю Мирослава робила також і родина Луцак. Відомо, що після війни молодший брат Мирослава Тадей, який служив у Червоній армії, в справі брата звернувся в органи держбезпеки. Йому відповіли, що Мирослава Луцака разом з іншими ув'язненими Станіславівської тюрми етапували до м. Актюбінська у Казахстані. Тоді Тадей Луцак написав туди листа і отримав відповідь, що Мирослав Луцак до Актюбінська не прибував⁴⁶. Втім, про його відсутність у тюрмі Актюбінська на державному рівні було відомо значно швидше. Ще на початку червня 1942 р. кримінальна справа на Мирослава Луцака була передана на зберігання із м. Актюбінська до м. Свердловська і пізніше поміщена до архіву спецвідділу органів НКВС СРСР. У ній чітко йшлося про те, що Мирослав Луцак «...эвакуированный в

⁴³ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 14

⁴⁴ Свідчення Петраша Володимира Івановича...

⁴⁵ Славич Р. Тюремна культура в СРСР // Українське слово. 1941. 29 липня. С. 2.

⁴⁶ Фреїк М. Зазнач. твір. С. 15.

связи с обстановкой военного времени из прифронтовой полосы и необнаруженный в тюрьмах...»⁴⁷ (див. дод. Д).

14 жовтня 1948 року начальник управління МДБ (Міністерство держбезпеки) по Станіславській області полковник Сараєв підписав постанову старшого слідчого третього відділу Слідчастини УМДБ Станіславської області старшого лейтенанта Ємельянова від 12 жовтня 1948 р., в якій читаємо наступне: «Учитывая, что материалов для объявления во Всесоюзный розыск Мацкевич и Луцак недостаточно, и поэтому...постановил уголовное дело № 61238 / архивное № 094321/ по обвинению Мацкевич Владимиры Андреевны и Луцак Мирослава Николаевича дальнейшим производством прекратить и сдать в отдел «А» УМГБ по Станиславской области для хранения в архиве»⁴⁸. Отож, кримінальне провадження у справі М. Луцака було зупинене, а саму справу закрили у зв'язку з відсутністю складу злочину. Сам Мирослав, як уже йшлося вище, своєї вини не визнав⁴⁹.

Така невідомість, куди зник Мирослав Луцак наприкінці червня 1941 р., зберігалась пів століття, аж поки члени історико-просвітницького товариства «Меморіал», що діяло при культурно-науковому товаристві «Рух» у вересні 1989 р. не розпочали розкопок на місці масових розстрілів в'язнів Станіславівської тюрми на окраїні Івано-Франківська в урочищі Дем'янів Лаз. Серед численних речових знахідок, а також 22 квитанцій із штампами тюрми НКВС в м. Станіславі 12 жовтня було віднайдено і квитанцію на ім'я М. Луцака⁵⁰ (у ній вказувався перелік документів, вилучених у загиблого: паспорт громадянина СРСР 1-НС№550846; військовий квиток; профспілковий квиток № 332422.). Віднайдена квитанція на ім'я Мирослава Луцака цілком і повністю засвідчила, що він був розстріляний саме там.

Таким чином, Мирослав Луцак був людиною свого часу. Після закінчення школи розпочав працювати на Станіславівській залізниці, де уже працювали також його батько та старший брат. У 23 роки юний Мирослав пішов служити у польському війську, де отримав чин молодшого командира. Після повернення із лав війська Мирослав розпочинає облаштовувати своє життя. У 1936 р., як нам вдалося дослідити, він взяв активну участь в конференції працівників Окружного Союзу Кооператив в м. Станіславі, що підтвердило його факт участі в розбудові української кооперації міжвоєнного періоду в Східній Галичині. Також десь перед цим (у 1934 або 1935 р.) він вступив до Станіславівської духовної семінарії. Сюди вже зрілий М. Луцак прийшов швидше за все за покликом серця, адже ще в дитячі та юні літа Мирослав чи Славко, як його кликали вдома, з особливим трепетом та любов'ю ставився до церкви. Маємо відомості, що ще будучи хлопцем він мріяв про богопокликане життя.

⁴⁷ Архів УСБУ ІФО. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич... Арк. 15.

⁴⁸ Там само. Арк. 24 зв.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Круцик Р. Дем'янів Лаз. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. С.99.

Вже у 1939 р. Мирослав закінчує Станіславівську духовну семінарію. Ця пам'ятна подія, вочевидь, була задокументована на одній із родинних світлин того часу. На ній Мирослав Луцак у підряснику в колі своїх родичів та співмешканців. На цій світлині поряд із Мирославом знаходиться також його наречена Євгенія Томин, що мешкала неподалік родинного будинку Луцак.

Із проголошенням радянської влади в краї Мирослав Луцак пішов працювати на Універсальну товарну базу облспоживспілки в м. Станіславі на посаду товарознавця. Власне, працюючи тут уже другий рік у червні 1941 р. його життя отримало поворотний пункт. Із початком німецько-радянської війни до оселі Луцак прийшли енкаведисти та заарештували Мирослава. За іронією долі, арешт був проведений тоді, коли останній повертався із церкви. Станіславське УНКВС допитувало Мирослава, і, вочевидь, за допомогою тортур намагалось схилити його до зізнання в членстві ОУН.

Про ці допити в рідному домі Мирослава уже нічого не знали. Після арешту родичі загубили всякий слід про нього, а тривалі пошуки не принесли жодних вісток. Лише в жовтні 1989 р., коли на околиці Івано-Франківська віднайшли масове захоронення жертв сталінських репресій і серед речей закатованих було виявлено тюремне посвідчення на ім'я Мирослава Луцака, відкрилась страшна правда про нього.

Життєва історія Мирослава Луцака є яскравим свідченням того, як радянський режим ламав долі людей, перекреслював їхні плани на життя, руйнував мрії. Вважаємо, що з початком «золотого вересня» на Станіславівщині зрілий Мирослав Луцак нелегко переживав те становище, в якому перебувала Церква загалом та УГКЦ зокрема. Історія життя Мирослава Луцака промовисто ілюструє головні риси новопроголошеного номінально радянського, а по своїй суті тоталітарного, режиму. Разом із репресіями, якими була охоплена Церква в той час, різко повернулось і життя Мирослава Луцака. Незадовго до свого арешту Мирослав востаннє побував у храмі, де, вочевидь, бачив себе у майбутті як священник...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Архівні матеріали

1. Архів Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області (далі Архів УСБУ ІФО). Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну, Луцак Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П. 24 арк.

Матеріали польових досліджень

2. Свідчення Петраша Володимира Івановича, 1932 р. н. Народився в м. Станіславіві (сучасний Івано-Франківськ). Освіта вища, інженерно-технічна (Одеський інститут зв'язку). Працював на посадах начальника цеху РТС (Ретрансляційна телевізійна станція) в м. Івано-Франківську, начальника лабораторії Івано-Франківського телецентру. Проживає за адресою: м. Івано-Франківськ, вул. Пулюя 14/23. Записано Мультаном Д., Дидиком М. та Коломийчуком О. 14. 02. 2020 р. в Івано-Франківському приватному НВК «Католицька загальноосвітня школа II-III ступенів-гімназія св. Василя Великого» в м. Івано-Франківську.

Опубліковані джерела

3. Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Івано-Франківська область: У двох книгах. Книга друга / упор., автор передмови Л. Вардзарук. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2006. 1136 с.

Мемуари, спогади

4. Життєва сила українського народу на окупованих Польщею землях // Альманах Станіславівської землі, ред. М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. т. II. С. 97–102.

Преса

5. Микитюк М. Пожваляють кооперативну роботу // Червоний прапор. Коломия, 1939. 15 листопада. С. 1.

6. Остап'як М. Спогади про большевицько-комуністичних наїздників рр. 1939–1941 // Українське слово. 1942. 7 січня. С. 6.

7. Славич Р. Тюремна культура в СРСР // Українське слово. 1941. 29 липня. С. 2.

Монографії, статті

8. Андрухів І. Події на Станіславщині в перші дні німецько-радянської війни // Краєзнавство. 2011. № 2. С. 56–64.

9. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. 500 с.

10. Андрухів І., Француз А. Правда історії. Станіславщина в умовах терору і репресій: 1939–1959. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 448 с.

11. Арсенич П. Галичани – жертви більшовицького режиму. Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2006. 72 с.

12. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська Держава (1939 – 1950) / За ред. О. Турія. Львів, 2005. 268 с.

13. Витанович І. Історія кооперативного руху. Нью-Йорк: Товариство Української Кооперації, 1964. 624 с.

14. Делятинський Р. Особливості розвитку Станіславівської єпархії УГКЦ на початку Другої світової війни (1939 – 1941 роки) // Україна соборна: Зб. наук. ст. К., 2006. Вип. 4. Т. 2. С. 185–196.

15. Делятинський Р. Станіславівська духовна семінарія у 1918–1925 роках: етапи повоєнного відновлення та її роль у формуванні духовенства нового типу // Нарис історії Івано-Франківської (Станіславівської) Духовної Семінарії ім. Св. Свщмч. Йосафата. Івано-Франківськ, 2007. С. 55–76.

16. Круцик Р. Дем'янів Лаз. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. 144 с.

17. Круцик Р. Дем'янів Лаз. Геноцид Галичини. К.: Видавничий дім «Простір», 2009. 352 с.

18. Романів О. Жертви репресій на Прикарпатті: особистості і долі // Комуністичні репресії на Прикарпатті в 1939–1941 роках: Всеукраїнська наукова конференція (10 жовтня 2009 р.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. С. 135–142.

19. Фреїк М. Розстріляна мрія Мирослава Луцака // Галичина. 2015. 22 січня. С. 15.

20. Фреїк М. Розстріляна мрія // Галицька просвіта. № 17–18. 2013. 25 квітня – 2 травня. С. 4.

21. Чумаченко Т. Прагматика й ідеологія: один епізод радянської церковної політики // Людина і світ. 1997. № 9. С. 13–19.

Інтернет-ресурси

22. Кречетніков А. Загадки 22 червня 1941 р. – Режим доступу: URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160622_war_22_june_krechetnikov_ug (дата звернення: 22.02.2020 р.).

REFERENCES

Archivni Materialy

1. Arkhiv Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy Ivano-Frankivskoi oblasti (dali Arkhiv USBU IFO). Delo № 61238 po obvynenyiu Matskevych Vladymyru Andreevnu, Lushchak Myroslava Nykolaevycha. Spr. 1349 P. 24 ark.

Materialy polovykh doslidzhen

2. Svidchennia Petrasha Volodymyra Ivanovycha, 1932 r. n. Narodyvsvia v m. Stanyslavovi (suchasnyi Ivano-Frankivsk). Osvita vyshcha, inzhenerno-tekhnichna (Odeskyi instytut zviazku). Pratsiuvav na posadakh nachalnyka tsekhu RTS (Retransliatsiina televiziina stantsiia) v m. Ivano-Frankivsku, nachalnyka laboratorii Ivano-Frankivskoho teletsentru. Prozhyvaie za adresoju: m. Ivano-Frankivsk, vul. Puliuia 14/23. Zapysano Multanom D., Dydykom M. ta Kolomyichukom O. 14. 02. 2020 r. v Ivano-Frankivskomu pryvatnomu NVK «Katolytska zahalnoosvitnia shkola II-III stupeniv-himnaziia sv. Vasylia Velykoho» v m. Ivano-Frankivsku.

Opublikovani dzherela

3. Reabilitovani istoriieiu. U dvadtsiaty semy tomakh. Ivano-Frankivska oblast: U dvokh knykh. Knyha druha / upor., avtor peredmovy L. Vardzaruk. Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2006. 1136 s.

Memuary, spohady

4. Zhyttieva syla ukrainskoho narodu na okupovanykh Polshcheiu zemliakh // Almanakh Stanyslavivskoi zemli, red. M. Klymyshyn. Niu-York – Toronto – Miunkhen, 1975. t. II. S. 97–102.

Presa

5. Mykytiuk M. Pozhvavliuiut kooperatyvnu robotu // Chervonyi prapor. Kolomyia, 1939. 15 lystopada. S. 1.

6. Ostapiak M. Spohady pro bolshevytsko-komunistychnykh naizdnykiv rr. 1939–1941 // Ukrainske slovo. 1942. 7 sichnia. S. 6.

7. Slavych R. Tiuremna kultura v SRSR // Ukrainske slovo. 1941. 29 lypnia. S. 2.

Monohrafii, statti

8. Andrukhiv I. Podii na Stanislavshchyni v pershi dni nimetsko-radianskoi viiny // Kraieznavstvo. 2011. № 2. S. 56–64.

9. Andrukhiv I., Lysenko O., Pylypiv I. Stanislavska (Ivano-Frankivska) yeparkhiia UHKTs kriz pryzmu stolit: istoryko-relihiinyi aspekt. Nadvirna: ZAT «Nadvirnianska drukarnia», 2010. 500s.

10. Andrukhiv I., Frantsuz A. Pravda istorii. Stanislavshchyna v umovakh teroru i represii: 1939–1959. Ivano-Frankivsk : Nova Zoria, 2008. 448 s.

11. Arsenych P. Halychany – zhertvy bilshovytskoho rezhymu. Ivano-Frankivsk: «Nova Zoria», 2006. 72 s.

12. Botsiurkiv B. Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i Radianska Derzhava (1939 – 1950) / Za red. O. Turiia. Lviv, 2005. 268 s.

13. Vytanovych I. Istorii kooperatyvnoho rukhu. Niu-York: Tovarystvo Ukrainskoi Kooperatsii, 1964. 624 s.

14. Deliatynskyi R. Osoblyvosti rozvytku Stanyslavivskoi yeparkhii UHKTs na pochatku Druhoi svitovoi viiny (1939 – 1941 roky) // Ukraina soborna: Zb. nauk. st. K., 2006. Vyp. 4. T. 2. S. 185–196.

15. Deliatynskyi R. Stanyslavivska dukhovna seminariia u 1918–1925 rokakh: etapy povoiennoho vidnovlennia ta yii rol u formuvanni dukhovenstva novoho typu // Narys istorii Ivano-Frankivskoi (Stanislavivskoi) Dukhovnoi Seminarii im. Sv. Svshchmch. Yosafata. Ivano-Frankivsk, 2007. S. 55–76.

16. Krutsyk R. Demianiv Laz. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2010. 144 s.

17. Krutsyk R. Demianiv Laz. Henotsyd Halychyny. K.: Vydavnychi dim «Prostir», 2009. 352 s.

18. Romaniv O. Zhertyv represii na Prykarpatti: osobystosti i doli // Komunistychni represii na Prykarpatti v 1939–1941 rokakh: Vseukrainska naukova konferentsiia (10 zhovtnia 2009 r.). Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2010. S. 135–142.

19. Freik M. Rozstriliana mriia Myroslava Lushchaka // Halychyna. 2015. 22 sichnia. S. 15.

20. Freik M. Rozstriliana mriia Myroslava Lushchaka // Halytska prosvita. № 17–18. 2013. 25 kvitnia – 2 travnia. S. 4.

21. Chumachenko T. Prahmatyka y ideolohiia: olyn epizod radianskoï tserkovnoï polityky // Liudyna i svit. 1997. № 9. S. 13–19.

Internet-resursy

22. Krechetnikov A. Zahadky 22 chervnia 1941 r. – Rezhym dostupu: URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160622_war_22_june_krechetnikov_yg (data zverennia: 22.02.2020 r.).

Додаток А

Конференція дирекції та працівників окр. Союзу Кооператив у Станіславові 1936 р. Третій справа – учасник конференції Мирослав Луцак. Світлина із зб. Ст. Бриндзея.

Взято із книги «Альманах Станіславівської землі», ред. М. Климишин. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. II. С. 100

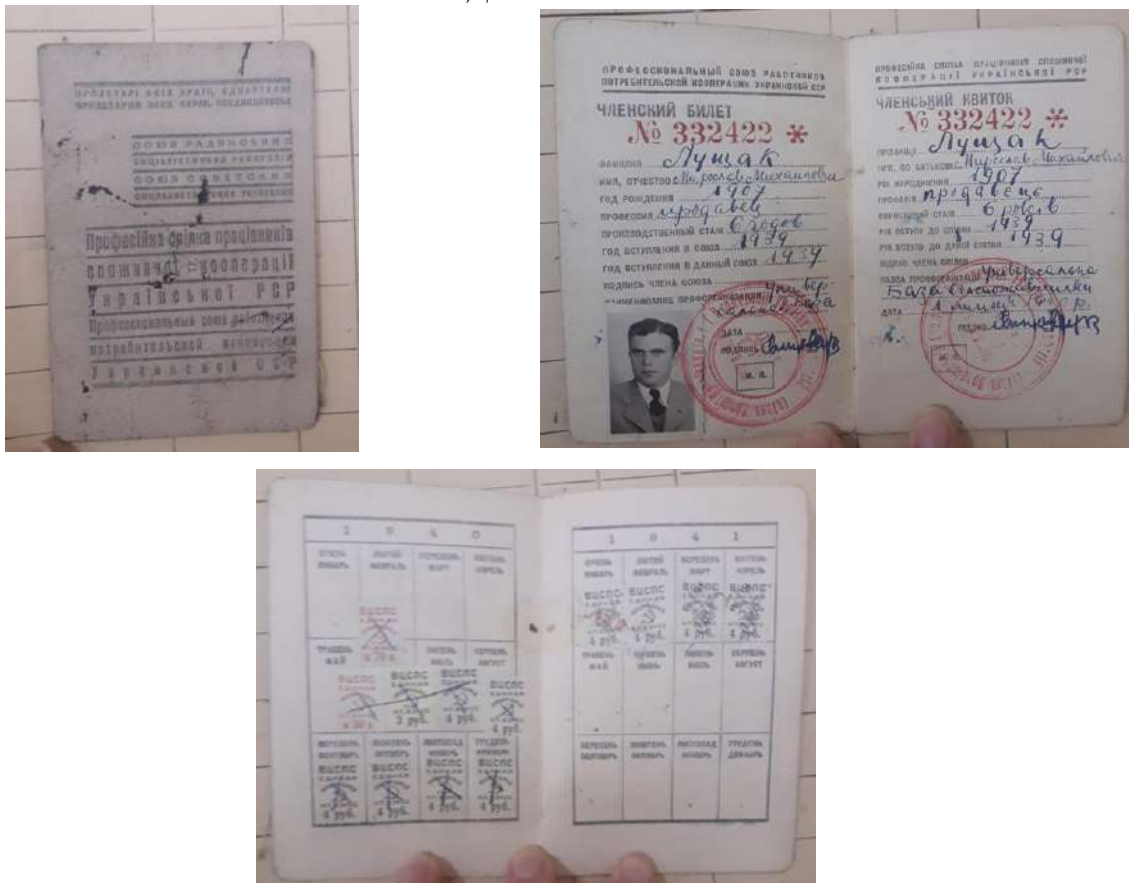
Додаток Б

Фотокопія довідки, видана на ім'я Мирослава Луцака, яка підтверджує факт, що він дійсно працював товаровознавцем в Станіславській Облспоживспілці.

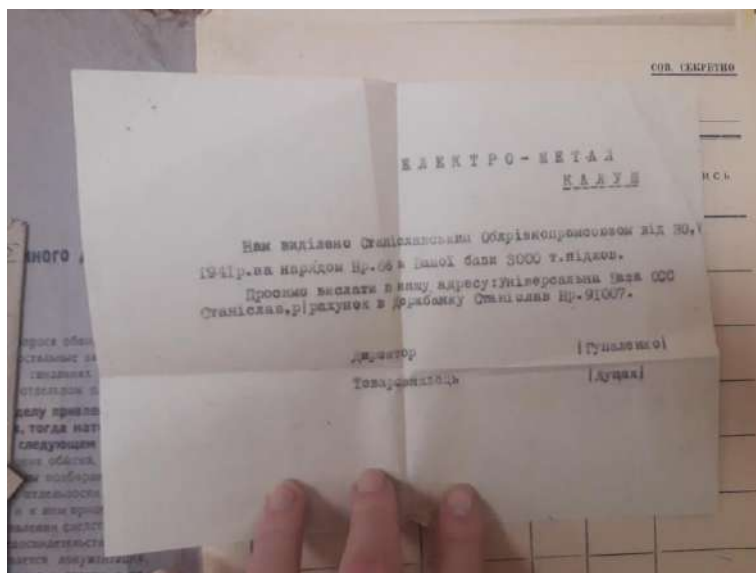
Взято із книги: Круцик Р. Дем'янів Лаз. Геноцид Галичини. – К.: Видавничий дім «Простір», 2009; с. 245

Додаток В

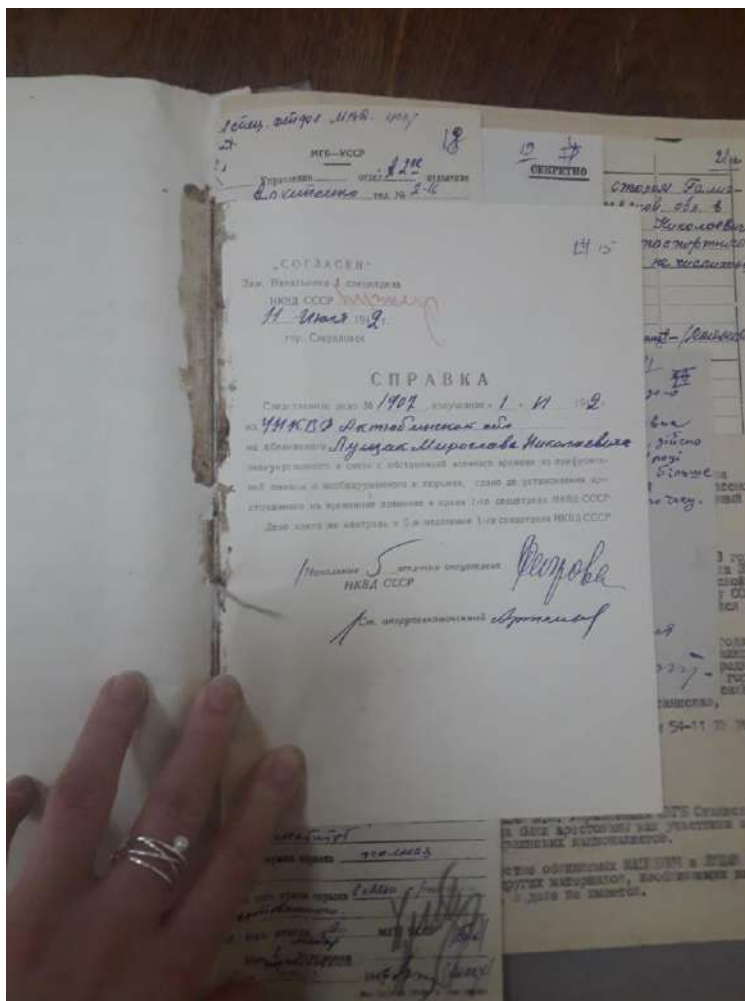
Фотокопія членського профспілкового квитка М. Луцака. Світлина Чорній А. Зберігається в архіві Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області (спр. 1349 П, арк. 25)

Додаток Г

Фотокопія службового документа із кримінальної справи М. Луцака. Світлина Чорній А. Зберігається в архіві Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області. Дело № 61238 по обвинению Мацкевич Владимиру Андреевну. Луцак Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П., арк.

Додаток Д

Фотокопія довідки про передання кримінальної справи М. Луцака і В. Мацькевич із м. Актюбінська, куди мав бути евакуйований М. Луцак, до м. Свердловська. Світлина Чорній А.

Зберігається в архіві Управління Служби безпеки України Івано-Франківської області. Дело № 61238 по обвинению Мацькевич Владимиру Андреевну. Луцак Мирослава Николаевича. Спр. 1349 П., арк. 15.

Дата надходження до редакції: 09.10. 2018